

Розділ 4. ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА У СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

УДК 159.922.7

© 2018

Кравчук Н.П.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядаються особливості формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку. Досліджено поняття «стійкість», «психічна стійкість», «психологічна стійкість». Поняття «психічна стійкість» та «психологічна стійкість» розглядаються, як ідентичні поняття. Простежено фактори психічної стійкості у психологічній літературі, визначено психолого-педагогічні принципи формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку та ступінь психологічної стійкості у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: психологічна стійкість, психічна стійкість, діти дошкільного віку, психічне здоров'я.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Питання психічного здоров'я дітей завжди було і є актуальним, а особливо нині, коли життя без стресів неможливе. Освітнє середовище не є виключенням, а навпаки вважається найбільш стресовим, в якому зростають як психічне навантаження, так і вимоги до психічної стійкості особистості. Інформаційне перенасичення, страх, тривожність, нервові розлади, розлади психіки та поведінки у дітей, веде за собою порушення психічного здоров'я особистості, а знижена стійкість може призводити до виникнення станів ризику: стресу, фрустрації та ін. Саме тому формування основ психологічної стійкості слід розпочинати з самого народження, щоб забезпечити продуктивне функціонування, динамічний розвиток та адаптацію особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Дослідження сучасних учених, які стосуються проблеми підходів до розуміння психічних станів (Є. Ільїн, М. Левітов, Т. Немчин, У. Ганзен та ін.); інтраіндивідуальної підструктури особистості, яка виражає неповторність та особливості перебігу й вияву всієї сукупності пізнавальних процесів (М. Варій, В. Калін, О. Леонт'єв, Т. Рейд, та ін.); формування психологічної стійкості (емоційна, волява, інтелектуальна) – М. Варій, Ю. Гундертайло, Є. Крукович, Л. Куликов, В. Петровський, Г. Циганенко та ін.

Формулювання цілей статті... Метою статті є по-перше, проаналізувати суть понять «стійкість», «психічна стійкість», «психологічна стійкість»; по-друге, виокремити та обговорити основні напрями формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку; по-третє, надати практичні рекомендації щодо її формування у закладах дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження... Психологічні особливості дітей дошкільного віку проявляються у різних ситуаціях, оскільки дошкільний вік є надзвичайно важливим періодом розвитку пізнавальної, інтелектуальної та особистісної сфери дитини. Його можна назвати базовим віком, коли в дитині закладаються особистісні аспекти, опрацьовуються всі моменти становлення «Я» позиції. Саме 90% закладку всіх рис особистості дитини закладається у віці 5-6 років. Дуже важливий вік, коли ми можемо зрозуміти, якою буде людина в майбутньому.

Процес формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку, передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей (тип нервової системи, темперамент, стиль поведінки), а також можливостей та характеру дитини. На зниження психологічної стійкості впливають такі індивідуальні особливості: ворожість, тривожність, гнівливість, агресія, нестабільність, песимістичне ставлення до життєвих ситуацій, емоційна збудливість, замкнутість, закритість.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «стійкість» характеризується «здатністю витримувати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; відбувається спокійно, розмірено, урівноважено» [2, с. 1196].

Науковці визначають дефініцію «психічна стійкість», як «помірність, рівновагу сталості й мінливості особистості», «властивість особистості, окремими аспектами якої є стійкість, урівноваженість, опірність. Вона дає змогу особистості протидіяти життєвим труднощам, несприятливому тиску обставин, зберігати здоров'я і працездатність у різних випробуваннях. До основних складових стійкості входять доміанти активності: доміанта пізнання і самопізнання, доміанта діяльності, доміанта інтеракції [1, с. 502]»; особлива риса характеру, яка проявляється в здатності зберігати оптимальний психологічний стан в умовах частоті зміни обставин і обумовленого цим стресу. Головне, що формує психічну стійкість, – це виховання, в тому числі і самовиховання, рівень розвитку та досвід. Психічна стійкість – це не стійкість нервової системи, а, скоріше, гнучкість психіки, здатність пристосовуватися до мінливої обстановки і адекватно реагувати на неї [4].

Психологічна стійкість – це вміння керувати своїми емоціями та почуттями, не пасувати перед труднощами і знаходити вихід з будь-якої ситуації [2]; динаміка стійких станів особистості як системи, при яких вона здатна з певною ймовірністю ідентифікувати і блокувати зовнішні і внутрішні негативні дії [4].

Поняття «психічна стійкість» та «психологічна стійкість» ми розглядаємо, як ідентичні поняття. Також знаходимо існування схожих понять таких як «психологічна пружність» та «психологічна резилентність», емоційна стійкість особистості, які використовуються у психолого-педагогічній літературі (Л. Аболін, В. Бодров, Ю. Гундертайло, Г. Циганенко та ін). Поряд з цим зарубіжні вчені використовують термін стресостійкість (Г. Сельє, Р. Бернс та ін.), які доводять, що справлятися із життєвими труднощами та стресами нам допомагає психічна особливість – стресостійкість. У літературі з медицини і психології слово «стрес» з'явилося у 1936 р. (Ганс Сельє).

Дослідник С. Гончаренко визначає стрес (Stress, букв. – тиск, напруження) як «емоційний стан організму; виникає у напружених обставинах у відповідь на незвичні для організму подразнення. У стресовому стані людина частіше допускається помилок у розподілі й переключенні уваги, у неї порушується перебіг пізнавальних процесів (сприймання, пам'ять, мислення), спостерігається розладнання координації рухів, неадекватність емоційних реакцій, дезорганізація й гальмування всієї діяльності. У стресовій ситуації для людини особливе значення має не лише фізична чи психологічна характеристика подразників, а стан самого організму, в тому числі психологічна настроєність людини. Відомо, що переживання складних стресових ситуацій закінчується сприятливо у людей цілеспрямованих, активно настроєних на досягнення певної мети» [3, с. 321].

Американський науковець Л. Хей стверджує, що «стрес – це синонім страху, це реакція на зміни, які постійно відбуваються в житті і породжені страхом. Це – виправдання, за допомогою якого ми ухиляємося від відповідальності за власні відчуття. «Стрес – це відсутність гармонії всередині нас і миру з самим собою, духовна нерівновага» [10, с. 204]. Для того щоб долати стреси використовується копінг, тобто можливість впоратися зі стресом за допомогою когнітивних, емоційних та поведінкових копінг-стратегій.

Дослідники психологічної стійкості Г. Циганенко, Ю. Гундертайло звертають увагу на те, що слід спрямовувати зусилля на підвищення стресостійкості усіх учасників навчально-виховного процесу і визначають важливі складові стресостійкості: «1. *психологічна пружність*, як здатність адаптуватися в несподіваних ситуаціях, відновлювати фізичне й психічне здоров'я, емоційна стабільність та хороша фізична форма; 2. конкретні вміння й навички поведінки в різних надзвичайних ситуаціях» [5, с. 68].

Науковці (М. Варій та ін.) розрізняють *фактори психічної стійкості*, які дозволяють гармонізувати настрій особистості:

- *внутрішні* (особистісні) ресурси (оптимістична поведінка, упевненість, відсутність ворожості, довіра до інших, відкрите спілкування, терплячість, усвідомлення соціальної належності до певної групи, активність у поведінці і діяльності тощо);

- *зовнішні* (міжособистісна, соціальна підтримка, умови, що сприяють адаптації, саморегуляції, підтримці самооцінки тощо).

Психологічна стійкість залежить від таких аспектів: *урівноваженість* (здатність зіставляти рівень напруження з ресурсами власної психіки); *опірність* (здатність протистояти факторам, які обмежують свободу вибору); *завзятість* (вольова якість, яка характеризується волею до перемоги); *наполегливість* (вольова якість, яка спрямована на те, щоб неухильно, всупереч труднощам і перешкодам, домагатися здійснення мети); пропорційність між приємними і неприємними відчуттями; баланс між комфортністю й автономністю.

Нами було виокремлено основні напрями формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку:

1. *Формування віри*. Важливою опорою психічної стійкості є *віра*, яку розглядають, як емоційний, інтелектуальний та вольовий феномен. Одним зі значень віри є «стійкість – спокійна впевненість у своєму виборі, яка не вимагає опори на думку навколишніх...» [1, с. 506].

В українській мові традиційно це слово має кілька значень: давня команда, що означає рух вгору; жіноче ім'я; синонім слова релігія; інтуїтивна впевненість; внутрішня сила людини, яка міцно оперта на знання [9]. Цінним для нашого дослідження є останнє значення, оскільки якщо є знання, то є й віра в те, що їх можна покращити, акумулюючи внутрішню силу людини. Водночас віра обумовлена особливостями психіки окремого індивіда та спрямована на його внутрішнє оновлення, проявляється вірою у власні сили, успіхи, світле майбутнє та у переконанні, що життя прекрасне. Чим краще сформована віра, тим міцніша психологічна стійкість особистості і навпаки, – якщо втрачається віра, послаблюється психологічна стійкість.

2. *Подолання дитячих страхів*. Особливу увагу слід звернути на дитячі страхи, які знижують психологічну стійкість і є вродженими емоціями дитини. Вони можуть бути різноманітними: страшні сни, чудовиська та вигадані персонажі казок та мультфільмів, страх темряви, тварин, страх розлуки з батьками тощо. Головне їх вчасно виявити та допомогти подолати. Робити це слід м'яко, спокійно, розважливо і терпляче, оскільки для їх подолання необхідний час.

3. *Досягнення найбільш повного інформування сім'ї та дорослих про завдання та труднощі формування психічної стійкості у дітей.* Важливе значення у формуванні психологічної стійкості дитини-дошкільника відіграє сім'я, яка дає емоційну підтримку й комфорт, душевну рівновагу та створює позитивний мікроклімат. Проте іноді може й породжувати дисгармонію особистості (тривожність, конфліктність, непослідовність вимог батьків, насмішки, критика, порівняння з іншими дітьми, гіперопіка дитини тощо), чим послаблювати її психологічну стійкість.

Це стосується і виховних впливів дорослих на дитину (вихователя, помічника вихователя). На думку Жан Жака Руссо «дорослі можуть тільки зіпсувати благородну душу дитини» [2, с. 99]. Тому дорослий повинен знайти баланс між формуванням самостійності дитини та контролем за її поведінкою, підтримуючи дитину у її починаннях, створивши умови для виконання таких привабливих для неї дій, показати, як слід їх виконувати, підтримувати бажання дитини. Обов'язково слід пояснити, що і чому не вийшло, а якщо потрібно, то й допомогти. Таким чином, формується психологічна стійкість дитини, коли вона спочатку з допомогою дорослого, а потім самостійно навчиться приймати будь-який варіант розвитку подій. Педагоги мають бути добре підготовленими у професійному відношенні, знати вікові особливості дітей дошкільного віку, володіти психологією взаємодії щоб створити довірливі стосунки з дітьми і, таким чином, закласти фундамент психологічної стійкості у дітей.

4. *Моделювання.* Головним напрямом формування основ психічної стійкості у дітей дошкільного віку є моделювання ситуацій, випадків із життя дітей, опрацювання конкретних дій і прийомів подолання труднощів (страх, сором, тривога та ін.). Метод моделювання використовується у різних сферах пізнавальної діяльності дітей та має позитивний вплив на пізнавальну активність дітей, розвиток логічного мислення, підвищення інтересу до краси оточуючого світу, розвиток пам'яті, уяви, виховання самостійності і впевненості в собі.

У роботі, яка спрямована на розвиток психологічної стійкості з дітьми дошкільного віку слід використовувати такі ігри, вправи та методи:

- *для розвитку емоційної стійкості:* «Ні звуку!», «Змотай клубочок», «Я – повітряна куля», «Заспокой мишку», «Тільки разом», «Обійми», «Спокійна вода», «Срушуємо зайве», «Не дай листочку впасти», «Як росте дерево», «Юний археолог», «Ласкаві дотики», «Кричалки, шепталки, мовчалки» тощо;

- *для розвитку вольової стійкості:* аутотренінг та психогімнастика (ігри та вправи з розвитку емоційної сфери, ігри для зняття негативних емоцій, цілющі мудри, «етюди душі», «екран настрою», «дні душевної рівноваги», ігри-медитації тощо), метод Едмунда Джекобсона (прогресуючої м'язової релаксації) тощо. Використання рухливих ігор, виконання фізичних вправ, розучування танцювальних рухів також сприяють розвиткові волі та дозволяють дитині самостійно приймати рішення, усвідомлювати власні бажання та уявляти майбутні дії;

- *для розвитку інтелектуальної стійкості:* дидактичні, творчі, сюжетно-рольові та ін. Дорослий за допомогою схвалення, порад, нагадувань, доброзичливих оцінок допомагає дитині довести розпочату справу до кінця, досягти передбачуваного результату.

Щоб сформувати психологічно-стійку особистість слід дотримуватися таких психолого-педагогічних принципів:

- ✓ заохочувати самостійність;
- ✓ не принижувати, не критикувати;
- ✓ пропонувати допомогу, коли щось не вдається дитині;
- ✓ створювати ситуації успіху;
- ✓ вчити долати труднощі;
- ✓ дозволяти виявляти позитивні та негативні емоції та програвати їх у ігровій формі, навчати розпізнавати емоції інших людей;
- ✓ допомогти дитині позбавитися надлишку емоцій, дозволяти «сльози марності», коли відчувається розчарування;
- ✓ а також любити дитину і говорити їй про це [3].

Щоб визначити ступінь психологічної стійкості у дітей дошкільного віку необхідно звернути увагу на такі моменти: 1. Як почуває себе дитина у випадку невдачі, труднощів, чи зберігає відчуття впевненості в собі. Якщо засмучується, злиться, то наскільки часто і наскільки інтенсивно. 2. Наскільки дитина самостійна, рішуча та винахідлива. 3. Чи проживає дитина емоцію з приводу своєї невдачі і відпускає її, чи «застрягає» на ній, або навпаки «витісняє». 4. Ставлення до труднощів та перешкод: чи помічає їх, чи намагається уникнути, як вирішує складну для неї ситуацію. 5. Чи вміє дитина просити про допомогу. Якщо так, то в якій формі вона це робить. 6. Чи вміє надавати підтримку іншим дітям. 7. Як реагує на відмову, чи вміє її приймати. 8. Як реагує на успіх свій та інших дітей, дорослих [5].

Враховуючи вищесказане, нами були розроблені практичні рекомендації щодо формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку:

1. Створити у групі спокійну, дружню атмосферу, на основі взаємоповаги і взаєморозуміння та проводити роботу щодо подолання страхів у дітей.
2. Стимулювати в дошкільників прагнення до самостійності, наголошуючи: «Я вірю, що у тебе вийде дуже гарно!». Доводити дошкільникам необхідність віри у власні сили та можливості.
3. Розвивати активність, адекватну самооцінку, хвалити дитину.
4. Розвивати емоційно-вольову сферу дошкільників, використовуючи ігри для емоційної, вольової та інтелектуальної складових психологічної стійкості.
5. Проводити роботу з формування в дітей основ психологічної стійкості в тісній співпраці з батьками.
6. Розвивати в дітей здатність розрізняти почуття та емоції людей і відповідно на них реагувати та співпереживати, контролювати власні негативні емоції.
7. Навчати дітей будувати гармонійні стосунки з однолітками, дорослими та навколишнім світом.
8. Вирішувати проблеми, що виникають у дітей в індивідуальному порядку, доброзичливо і спокійно.
9. Вчити виділяти власні сильні якості, формувати позитивне ставлення до самих себе (особливо з дітьми із заниженою самооцінкою).
10. Встановити чіткі вимоги до дитини і бути послідовними, вимагаючи їх виконання.
11. Більше часу перебувати на свіжому повітрі, загартовуватись. Особливо корисно загартування сонцем, оскільки через шкіру синтезується вітамін D, що підвищує стресостійкість організму.

Висновки... Вивчення проблеми формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку дозволило проаналізувати суть понять «стійкість», «психічна стійкість», «психологічна стійкість»; виокремити та обговорити основні напрями формування психологічної стійкості у дітей дошкільного віку та надати практичні рекомендації щодо її формування у закладах дошкільної освіти. Подальших наукових розвідок потребує питання пов'язане з обґрунтуванням напрямів роботи з даної проблеми з сім'єю.

Використана література:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : Перун», 2004. – 1440 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Міщенко М. С. Психологія особистості: Навч. посібник // Уклад.: М. С. Міщенко. – Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. – 110 с.
5. [Про виховання психологічної стійкості у дитини – DityInfo.com](#). URL:
6. <https://dityinfo.com/.../pro-vihovannya-psiologichnoi-stiiko...> (дата звернення: 13.11.2018).
7. Психологічна стійкість особистості | Гармонія. URL: garmonya.in.ua/tag/psychologichna-stijkist-osobystosti/ (дата звернення: 24.11.2018).
8. Циганенко Г., Гундертайло Ю. Психологічна стійкість у шкільному колективі, як її підтримувати // Психолог, № 5-6, 2017, С. 68-69.
9. Особливості психологічної стійкості особистості під час подолання критичних ситуацій. repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/.../Сергієнко%20Н.П.pdf (дата звернення: 25.11.2018).
9. [Віра як поняття | Народний Оглядач URL: https://www.ar25.org/article/vira-yak-ponyattya.html](#) (дата звернення: 20.11.2018). Хей Л. Исцели свою жизнь. Исцели свое тело. Сила внутри нас / пер. с англ. Н. Литвиновой. Москва : Оникс, 1996. – 224 с.

Кравчук Н.П.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье рассматриваются особенности формирования психологической устойчивости у детей дошкольного возраста. Исследовано понятие «устойчивость», «психическая устойчивость», «психологическая устойчивость». Понятие «психическая устойчивость» и «психологическая устойчивость» рассматриваются как идентичные понятия. Прослежено факторы психической устойчивости в психологической литературе, определены психолого-педагогические принципы формирования психологической устойчивости у детей дошкольного возраста и степень психологической устойчивости у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: психологическая устойчивость, психическая устойчивость, дети дошкольного возраста, психическое здоровье.

Kravchuk N.P.

FORMING THE BASES OF PSYCHOLOGICAL RESILIENCE IN PRESCHOOL CHILDREN

The article deals with the peculiarities of forming the bases of psychological resilience in preschool children. The concepts of "resilience", "mental resilience", "psychological resilience" are researched. The notions of "mental resilience" and "psychological resilience" are considered as identical concepts. The factors of psychological resilience in children of preschool age are traced in psychological literature; psychological and pedagogical principles of forming psychological resilience are defined; determination of its degree in children of preschool age is considered.

Now life without stress is impossible. Educational environment is not an exception; on the contrary, it is considered to be the most stressful, in which both the psychological load and the requirements to the mental resilience of the individual grow. Information oversaturation, fear, anxiety, nervous disorders, mental disorders and disorders in children's behavior cause mental health disorders of the individual.

The purpose of the article is, firstly, to analyze the essence of the concepts of "resilience", "mental resilience", "psychological resilience"; secondly, to isolate and discuss the main problems of forming the bases of psychological resilience in children of preschool age; thirdly, to provide practical recommendations on its formation in pre-school establishments.

Conclusions and perspectives of further research. Studying the problem of forming the bases of psychological resilience in children of preschool age allowed to analyze the essence of the concepts of "resilience", "mental resilience", "psychological resilience", to isolate and discuss the main directions of forming the bases of psychological resilience in preschool children and provide practical recommendations on its formation in pre-school establishments. The justification of the directions of working with the family on the specified problem needs further scientific research.

Key words: psychological resilience, mental resilience, stress, stress resistance, children of preschool age, mental health.

Подано до редакції 05.12.2018.

УДК 373.3.091:78.087.68]:792.8

© 2018

Полякова А.С.

ІНТЕГРАЦІЯ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ХОРЕОГРАФІЧНЕ НАВЧАННЯ

У статті розглядається проблема інтеграції музично-ритмічного виховання молодших школярів у хореографічне навчання. Інтеграція музично-ритмічного виховання являється невід'ємною складовою хореографічного навчання та інтегрує у собі прояв музичного та хореографічного мистецтва, що в свою чергу дозволяє розвивати індивідуальні творчі здібності майбутніх вихованців-хореографів, актуалізує їхню творчу діяльність, формує творче мислення, визначає можливість творчої самореалізації та саморозвитку за допомогою музично-ритмічного виховання.

Ключові слова: музично-ритмічне виховання, молодші школярі, хореографія, інтеграція.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема цілісного, гармонійного розвитку дитини посідає одне з чільних місць у системі естетичного виховання в сучасній початковій школі. Адже вчитель повинен сьогодні забезпечити майбутнього члена суспільства не лише міцними знаннями, уміннями, навичками з окремих шкільних дисциплін, розвинути дитину не тільки в аспекті інформаційного «наповнення» індивіда – він має виховати в учнів певну природну сумірність із світом, здатність до гармонійної взаємодії з ним. Відповідно до цього перед вчителем висувається складне завдання – сформувати у вихованців цілісне уявлення про життєві явища, події, про світ у цілому.

Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти України, галузь «Мистецтво» містить змістові лінії, що охоплюють основні види мистецтва: музичне, образотворче, хореографічне, театральне, екранне. Домінантними змістовими лініями залишаються музичне й візуальне мистецтва, зі змістом яких інтегруються елементи інших змістових ліній – синтетичних мистецтв.

Одним із шляхів подолання розрізненості, несистемності, фрагментарності в засвоєнні молодшими школярами предметів початкової школи, забезпечення цілісного сприймання й усвідомлення навчального матеріалу є інтегративна спрямованість шкільного навчання й виховання. Саме в процесі інтегрованого вивчення шкільних предметів, зокрема художніх дисциплін, дитина здатна досягнути сутність явища, поняття, вчинку, у неї виробляються комплексні практичні уміння й навички, що сприяють оптимальній взаємодії дитини з оточуючим її світом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У наукових працях педагогів і психологів (Н. Бібік, Г. Ващенко, В. Верховинця, О. Запорожця, С. Русової, О. Савченко, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.) обґрунтовано важливу педагогічну роль інтеграції в навчанні та вихованні особистості школяра, в активізації різних видів діяльності, у стимулюванні аналітико-синтетичних зусиль дитини, у розвитку її інтелектуальної та емоційної сфери, у формуванні цілісних уявлень про життєві явища і про світ у цілому.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає в ролі інтеграції музично-ритмічного виховання молодших школярів у хореографічне навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження... Видатний педагог Г. Ващенко одним із перших втілював ідею інтеграції в практику навчання й виховання молодих поколінь. Методичне збагачення процесу навчання він бачив у використанні могутнього впливу на душу дитини сполучення слова й музики. Мистецьке виховання як елемент навчання, зауважував учений, важливе не тільки саме по собі, а й тим, що воно активізує навчальний процес у цілому. Воно робить його цікавішим, внаслідок чого діти починають вчитися з більшим бажанням, а то й із захопленням [1, с. 388]. Тому музику й співи, на думку педагога, слід використовувати не лише на годинах співів, а й на годинах рідної мови, літератури та на годинах історії [1, с. 243].